

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

TÁMPONTOK AZ ISKOLÁZOTTSÁGI ADATOK NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁSÁHOZ*

RÓZSA GÁBOR

Már a korai ENSZ népszámlálási dokumentumok önálló fejezetet szenteltek a népesség iskolázottsági jellemzőire vonatkozó ajánlásoknak, ezzel is jelezve e kérdéskör fontosságát. Az 1954-ben kiadott Népszámlálási módszertani kézikönyv¹ kiemeli, hogy a népesség iskolázottsági helyzetéről szóló információk mind nemzeti, mind nemzetközi szinten nagyon fontosak nemcsak az oktatási programok előkészítése, hanem a szükséges tájékoztatás, általában pedig a gazdasági, társadalmi és politikai fejlődés ügye szempontjából.

AZ ISKOLÁZOTTSÁGI ISMÉRVEK A KORÁBBI NEMZETKÖZI NÉPSZÁMLÁLÁSI AJÁNLÁSOKBAN

Az iskolázottság egyfelől az egyes személyek kulturális szintjének és a közösségekben elfoglalt pozíciójának mutatója, másfelől ugyanakkor más ismérvekkel, például a családi állapottal, a foglalkozással, az anyagi helyzettel kombinálva jelentős mutató a szociológiai és gazdasági jelenségek statisztikai elemzése szempontjából. Az említett ENSZ-kézikönyv utal a nemzetközi összehasonlítás nehézségeire is, amelyeknek csak egyik tényezője a világ országai oktatási rendszerének és kulturális körülményeinek rendkívüli sokfélesége és változékonysága, a másik viszont éppen statisztikai igényeinek és eszköztárának különbözősége. Mindenesetre szinte megoldhatatlannak látszott – és a jelentős nemzetközi erőfeszítések ellenére ma is nehéz – közvetlen összehasonlíthatóságot biztosítani, még akkor is, ha mindenhol ugyanazokat a kérdéseket teszik fel, azonos definíciókat és táblázási formákat alkalmaznak. Ezzel együtt hasznosnak bizonyultak a nemzetközi szervezetek harmonizációs törekvései, ajánlásai. Az ENSZ Népesedési Bizottsága és az Amerikaközi Statisztikai Intézet 1947 és 1951 között a 30-as és 40-es évek népszámlálásainak tapasztalatai alapján alakította ki az első ilyen ajánlásokat.

Mindkét szervezet ugyanarra a három iskolázottsági ismérvre, mégpedig az írnivalvasni tudásra, az iskolai végzettség szintjére, valamint az iskolába járásra vonatkozóan ajánlott adatgyűjtést. Valamennyihez ismertetik a lehetséges, illetve a különböző orszá-

* A tanulmány a 18420 sz. OTKA-kutatás keretében készült.

¹ Handbook of population census methods. United Nations. New York. 1954.

gokban előforduló definíciókat, valamint a kérdés módjával, a megkérdezendők alsó korhatárával, a nemek, korcsoportok és településjelleg, településnagyság szerinti bontásokkal kapcsolatos javaslatokat is. Az egyes országok adatainak helyes értelmezése és a nemzetközi összevetés megalapozása érdekében külön is felhívják az országok figyelmét arra, hogy az iskolai végzettségek és az iskolába járás adatai esetében adjanak tájékoztatást mind az érvényes iskolarendszerről, mind pedig az elmúlt időszakban bekövetkezett legfontosabb változásokról.

Az első nemzetközi ajánlások létjogosultságát igazolja, hogy az 1930-1940-es évtizedekben Európában végrehajtott népszámlálások során az iskolázottság egyik ismérve sem szerepelt például a brit, a csehszlovák, a norvég, az olasz, az osztrák és a svájci összeírás programjában, de Franciaország és Spanyolország is csupán az írni és olvasni tudást kérdezte. (Néhány országról nem állt rendelkezésre ilyen információ.) Mind az összeírtak köre, mind a kérdés módja és részletessége jelentős eltéréseket mutat az egyes országok gyakorlatában. Az adatok nemzetközi összehasonlítását, a fogalmak egységes értelmezését és az osztályozások harmonizációját a tízévenként megújított népszámlálási ENSZ- és EGB-ajánlások mellett a szakosított nemzetközi szervezetek dokumentumai – a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (International Labour Office – ILO) és az UNESCO – által kidolgozott nomenklatúrák – a Foglalkozások Egységes Nemzetközi Osztályozása (International Standard Classification of Occupation – ISCO) az Egységes Nemzetközi Ágazati Osztályozás (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities – ISIC), az Oktatás Egységes Nemzetközi Osztályozása (International Standard Classification of Education – ISCED) – támogatják. Az ISCED 1976. évi első kiadása az általános iskolát megelőző neveléstől a posztgraduális képzésig 8 oktatási szintet és ezeken belül összesen 106 összevont szakterületi csoportot tartalmaz háromjegyű, illetve 520 szakterületet ötjegyű kódrendszerbe foglalva.

Az 1980. és az 1990. évi népszámlálásokra vonatkozó EGB-ajánlások az iskolai végzettséget minden tagország számára alapvető ismérvként, a legmagasabb befejezett végzettséghez tartozó tanulmányi szakirányt, az aktuális iskolába járást és az írni-olvasni tudást pedig fakultatív, kiegészítő ismérvként jelölik meg. Mindkét dokumentum tartalmaz az alap- és a részletesebb táblázásokra vonatkozó ajánlásokat is. A KGST népszámlálási ajánlásai 1980-ra és 1990-re az iskolai végzettség felvételét írták elő, minimálprogramként a befejezett felsőfokú, a befejezett szakirányú középfokú, a befejezett általános középfokú, a befejezett általános iskolai végzettséggel rendelkező, valamint az általános iskolai végzettséggel nem rendelkező személyek megkülönböztetésével, a 15 éves és idősebb népesség, illetve a gazdaságilag aktív népesség nem és korcsoport szerinti bontásában. A képesítések, bizonyítványok felsorolása fakultatív.

Az Európai Közösségek népszámlálási ajánlása ugyanebben az időszakban kötelező jelleggel ugyancsak a befejezett iskolai végzettségre vonatkozó adatgyűjtést írta elő a gazdasági aktivitással, nemmel és korcsoporttal kombinálva. Az 1990. évi EGB-ajánlás az alapvető programban csak az iskolaköteles koron túli népesség legmagasabb iskolai végzettségének a korcsoporttal és nemmel való kombinációját jelölte ki, a részletesebb fakultatív táblázások között pedig ugyanez újabb ismérvekkel – a foglalkozással, illetve az ágazattal – való további kombinációkban szerepel.

Az 1980. évi összeírási ciklust követően 27 ország adott jelentést az EGB Statisztikai Osztálynak. Közülük 24 jelezte, hogy az iskolai végzettség szerepelt népszámlálási kér-

dései között. (Kérdezésen és adatgyűjtésen egyes országok – a skandináv államok, Hollandia – esetében a regiszterek és az adminisztratív nyilvántartások adatainak felhasználását kell érteni.) A hiányzó országok a próbaszámlálás vagy az előző népszámlálás kedvezőtlen tapasztalatai, illetve törvényhozásuk döntése alapján hagyták el ezt az ismérvet. Ugyanakkor csupán 11 ország alkalmazott az ISCED szintjeinek megfelelő vagy azokra egyértelműen kialakítható csoportosítást. Ebben több esetben szerepet játszott, hogy az adott kérdést csak a népesség egyes csoportjainak tették fel, továbbá a javasolt osztályozások egyes kategóriáit összevonták. Az országok gyakorlata már az iskolai végzettség fogalma tekintetében is eltérő volt, egyes helyeken ez a megfelelő fokozat, oklevél vagy egyéb bizonyítvány tényleges megszerzését jelentette, míg másutt elegendő volt az utolsó évfolyam elvégzése. A kiegészítő ismérvek közül a képesítések, bizonyítványok felsorolása és az iskolába járás egyaránt 19 ország programjában kapott helyet az 1980 körüli népszámlálási ciklusban, míg 9 ország – köztük Görögország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Lengyelország, Románia és a Szovjetunió – tett fel kérdést az írni-olvasni tudásról.

Az 1990 körüli népszámlálásról az EGB-régió 31 tagállama adott beszámolót, amelyek szerint az iskolai végzettség alapvető ismérve valamennyi ország felvételi és feldolgozási programjában szerepelt, a képesítések, bizonyítványok részletezését 16, az iskolába járást és az írni-olvasni tudást pedig szintén 16 országban tudakolták.

AZ ISKOLÁZOTTSÁGI JELLEMZŐK A 2000 KÖRÜLI NÉPSZÁMLÁLÁSOK AJÁNLÁSAIBAN

Az Európai Statisztikusok Értekezlete 1997 júniusában fogadta el a 2000 körüli népszámlálás és lakásösszeírások programját. A korábbi ajánlásokhoz képest újdonság, hogy a dokumentum előkészítésének hosszú munkájában az Európai Unió Statisztikai Hivatala (EUROSTAT) is részt vett, ami várhatóan a különböző célú és jellegű nemzetközi szervezetek adatgyűjtéseinek és adatigényeinek harmonizációját is elő fogja mozdítani. Az ajánlás jóváhagyott, végleges változata nyomtatott formában még nem áll rendelkezésre, az ISCED revíziója és a fakultatív táblázási program kidolgozása pedig még folyamatban van, de az előzetes dokumentumok így is lehetővé teszik az ajánlások főbb jellegzetességeinek bemutatását.

Az EGB- és az EU-ajánlás

Az EGB az iskolai végzettséget, az előző ajánlásokhoz hasonlóan, ezúttal is alapvető ismérvként szerepelteti. Népszámlálási értelemben az iskolai végzettség az a legmagasabb szint, amelyet egy személy az összeírás országának oktatási rendszere keretében vagy annak megfelelően elért. Az országok maguk dönthetik el, hogy a végzettség megszerzésének valamely fokozat, oklevél vagy bizonyítvány elnyerését vagy pedig a megfelelő iskolafokozat utolsó évfolyamának elvégzését tekintik-e. Az iskolai végzettségre vonatkozó adatokat minden tanköteles koron felüli személyről gyűjteni kell. Az UNESCO által 1976-ban kiadott és jelenleg revízió alatt álló iskolai végzettségi nomenklatúrában, az ISCED-ben szereplő, az iskolázottság különböző szintjeire vonatkozó meghatározásokat a lehető legszélesebb körben alkalmazni kell. Ezeknek a meghatározásoknak

ugyanakkor meg kell felelniük az egyes országok oktatási rendszereinek is. A népszámlálási jelentésnek tartalmaznia kell az alkalmazott meghatározásokat és az ajánlott meghatározásoktól való eltérés magyarázatát. Amennyiben az adatokat teljes egészében az országon belül használt megjelölésekkel közlik, az ajánlás a nemzetközi összehasonlíthatóság megkönnyítése érdekében javasolja az adatközlés kiegészítését az ország oktatási rendszerének általános leírásával.

A képesítések, bizonyítványok az új ajánlásban is a nem alapvető ismervek kategóriájába tartoznak. Iskolai képesítések azok a fokozatok, oklevelek, bizonyítványok stb., amelyeket oktatási hatóságok, speciális vizsgáztató testületek adományoznak bel- vagy külföldön, valamely egésznapos vagy részidőben, illetve magánúton végzett tanulmányok sikeres befejezésének igazolására. Az iskolai képesítésekre vonatkozó információkat a legalább felsőfokú képzést sikerrel befejezett személyekről kell gyűjteni. Az információnak tartalmaznia kell a legmagasabb megszerzett fokozat megnevezését és a szakterület megjelölését is, amennyiben az nem derülne ki egyértelműen az oklevél nevéből. Nemzetközi összehasonlítás céljából a szakterületet lehetőleg az ISCED-nek a szintet is tartalmazó háromszámjegyes osztályozása szerint kell bemutatni. Ha ez nem oldható meg, törekedni kell arra, hogy az alkalmazott csoportosítás – amennyire csak lehetséges – erre átalakítható legyen. Az országoknak módjukban áll saját részletesebb csoportosításuk kidolgozásánál az ISCED ötszámjegyes szintjét útmutatóként használni.

Az iskolába járás bármely akkreditált oktatási intézmény rendszeres látogatása tanulás céljából egy jól meghatározott, az összeírás eszmei időpontjához közeli időszak folyamán, tekintet nélkül arra, hogy közületi vagy magánjellegű intézményről van-e szó. Az ISCED legutóbbi változata értelmében az oktatás fogalma a tanuláshoz vezető önkéntes és rendszeres tevékenységek összességét jelenti. Javasolja a dokumentum, hogy az iskolába járás adatait mindenkitől kérdezzék meg. Ez különösen érvényes a tanköteles korú, általában az 5 és a 29 életév közötti népességre, bár ez a korintervallum országonként eltérő az iskolarendszertől függően. Amennyiben az adatgyűjtést az óvodába járásra és/vagy a termelő vagy szolgáltató vállalatok, helyi és egyéb nem oktatási intézmények által szervezett rendszeres felnőtt szaktanfolyamokkal is ki akarják bővíteni, a korhatárokat megfelelőképpen ki kell terjeszteni.

Az írni-olvasni tudás mind az olvasásra, mind az írásra való képességet jelenti. Amennyiben ezt a témát felveszik a népszámlálás programjába, a begyűjtött információt úgy kell meghatározni, hogy az írni-olvasni tudó személyek egyértelműen megkülönböztethetők legyenek az analfabétáktól. Az összeírt akkor tekinthető írni-olvasni tudónak, ha el tud olvasni és le tud írni egy rövid, egyszerű, saját mindennapi életére vonatkozó közlést, valamely nyelven. A nyelv tehát nem meghatározója az írni-olvasni tudásnak, és általában nem is kell szerepelnie a kérdőív e részén. Mindazonáltal a többnyelvű országokban ez az információ is lényeges az oktatási politika kialakításához, és ezért hasznos kiegészítő témáját képezheti a felvételnek. Az, aki csak a számokat és a saját nevét tudja leírni, analfabétának tekintendő, akárcsak az, aki tud ugyan olvasni, de nem tud írni. Ugyanez vonatkozik arra is, aki csupán egy kívülről betanult idézetet tud elolvasni és leírni. Az ajánlás szerint az írni-olvasni tudásra vonatkozó adatokat – amennyiben az ismérv bekerül a felvételi programba – minden tízéves és idősebb személyről gyűjteni kell. A felnőttek írni-olvasni tudására vonatkozó adatok nemzetközi összehasonlíthatóságának lehetővé tétele érdekében, ha nem is készülnek részletes korcsoportokat tartalmazó táb-

lák, gondoskodni kell legalább arról, hogy különbséget lehessen tenni az írni-olvasni tudás szempontjából a 15 éven aluli és annál idősebb személyek között. Ezenkívül nem szabad feltételezéseket alkalmazni az írni-olvasni tudás, az iskolába járás és az iskolai végzettség között. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy ezt a kérdést az iskolába járástól és a legmagasabb iskolai végzettségtől függetlenül kell feltenni.

Az UNESCO-ajánlás

Az UNESCO az EGB-nél részletesebb és ambiciózusabb javaslatokkal támogatta az ENSZ-ajánlások előkészítését. A 2000. évi népszámlálási és lakásösszeírási világprogram: A népesség iskolázottsági jellemzőire vonatkozó elvek és ajánlások (The year 2000 world population and housing census programme: Principles and recommendations concerning the educational characteristics of the population) című, 1995 szeptemberében kidolgozott dokumentum bevezetőjében megállapítja, hogy e program kulcsfontosságú az oktatás fejlesztésére irányuló azon törekvések eredményeinek és hiányosságainak felmérése szempontjából, amelyeket az oktatással, a gyermekek helyzetével, a népesedés és a fejlesztés kérdéseivel, a társadalom fejlődésével, valamint a nők helyzetével foglalkozó nagy nemzetközi tanácskozások határoztak meg 1990 és 1995 között. A világnépszámlálás egyúttal pótolhatatlan lehetőség arra, hogy a XXI. századi fejlődés figyelemmel kíséréséhez kiinduló pontot szolgáltatson. Különösen fontos a népesség írni-olvasni tudásának és iskolai végzettség szerinti összetételének, továbbá az oktatásban való részvételének megállapítása. Az iskolázottsági jellemzők a különböző demográfiai, háztartási, gazdasági, társadalmi és kulturális tényezőkkel összekapcsolva gazdag lehetőségeket nyújtanak a köztük levő oksági összefüggések kimutatására, valamint az oktatással és az emberi fejlődéssel kapcsolatos tennivalók meghatározására országos, regionális és nemzetközi szinten. Az egyes háztartások és/vagy személyek közvetlen megkérdezésével gyűjtött információk révén a népszámlálások és a hasonló lakossági adatfelvételek a leghatékonyabb eljárások a népesség iskolázottsági állapotának felmérésére, kiegészítve így az oktatási intézményekre és programokra vonatkozó rendszeres statisztikákat. A népszámlálásokra a jövőben még nagyobb feladat vár a népesség iskolázottsági, szakképzettségi és tanulmányi mutatóinak megállapításában, valamint ezeknek a termékenységgel, a várható élettartammal, a foglalkoztatással, a jövedelemmel, a termelékenységgel, a gazdasági növekedéssel, a társadalmi és a szociális helyzettel és még sok más fontos ismérvvvel való összefüggés kimutatásában.

A legutóbbi népszámlálások nem csupán a nemzetközi ajánlások hasznosságát bizonyították az adatgyűjtés és táblázás harmonizációja, az iskolázottsági adatok összehasonlíthatósága szempontjából, hanem jó néhány fogalmi és gyakorlati problémára is rávilágítottak, amelyeknek tisztázását és megoldását a következő összeírási ciklus előkészítésekor el kell végezni. Az UNESCO anyaga ilyenként említi: 1. az iskolázottság nemzeti és nemzetközi osztályozásai közötti eltéréseket; 2. a fokozatok, címek, oklevelek és bizonyítványok egyenértékűségének megállapításában mutatkozó nehézségeket a különböző (akár országon belüli, akár külföldi) oktatási intézmények esetében; 3. a kérdések sorrendjének helytelen megválasztását; 4. az összefüggések hibás értelmezését.

Az országok jelentős része sajátos körülményeire és adatigényeire tekintettel a nemzeti osztályozási rendszert alkalmazta az iskolai végzettség felvételénél, ami nem minden

esetben tette lehetővé az ENSZ által ajánlott nemzetközi osztályozási rendszernek, az ISCED-nek megfelelő, összehasonlítható adatközlést. Ez a probléma mind az iskolai végzettség szintjeinek egyértelmű megkülönböztetése, mind pedig a különböző időtartamú képzések általános vagy szakmai jellegének elhatárolása esetében felmerült. Tovább bonyolította a helyzetet a különböző oktatási intézmények által kiadott bizonyítványok, diplomák egyenértékűsége megállapításának nehézsége. Az 1980. évi ENSZ-ajánlás ezt a kérdést az iskolai végzettség témakörébe javasolta ugyan felvenni a népszámlálási programba, ám ezt sok ország vagy már az adatgyűjtésnél sem tudta figyelembe venni, vagy nem sikerült használható eredményeket kapni.

A 3. és a 4. probléma az esetek többségében kapcsolódik egymáshoz, az összefüggések helytelen felismerése ugyanis gyakran a kérdések rossz sorrendjének következménye. Így például sokszor tapasztalt megoldás, hogy az iskolázottsági blokkban először az írni-olvasni tudást kérdezik, az így leválasztott analfabétákat pedig az iskolai végzettség kérdésénél automatikusan a „Nem járt iskolába” kategóriába sorolják. Ennek a fordítottja az az eljárás, amikor először az iskolai végzettséget kérdezik, majd adatközléseikben az iskolába nem járt személyeket vagy azokat, akik az alapfokú oktatás valamely meghatározott évfolyamát nem végezték el, az analfabéták kategóriájába sorolják. Ugyanakkor gyakori, hogy egyes személyek iskolába járás nélkül is megszerezték az értelmes olvasás és írás készségét, míg vannak általános iskolát végzett, ám olvasni és írni nem tudó felnőttek is.

A 2000 körüli népszámlálások előkészítése során az említett problémák csökkentése érdekében a különböző ismérveket, ahol lehet, statisztikailag függetlenekként kell kezelni; javítani kell a kérdések megfogalmazását és sorrendjét; csökkenteni kell az egyes kérdésekre adott válaszok más kérdésekhez viszonyított szűrő funkcióját; továbbá optimalizálni kell az ismérvek egymást kölcsönösen ellenőrző szerepét.

Az UNESCO az ENSZ által is ajánlott négy iskolázottsági ismérv sorrendjére az alábbi javaslatot teszi:

1. iskolába járás,
2. iskolai végzettség,
3. a tanulmányok szakiránya,
4. írni-olvasni tudás.

Az ajánlás az ENSZ-dokumentumnál jóval részletesebb leírást ad és javaslatokat tesz a felsorolt ismérvek céljával, értelmezésével, összeírásának módjával és táblázásával kapcsolatban. Az UNESCO megítélése szerint alapvető fontosságú táblák a következők:

1. az 5–29 éves népesség iskolába járás, korév és nem szerint,
2. az 5–29 éves iskolába járó népesség a tanulmányok szintje és évfolyama, korév és nem szerint,
3. az iskolába nem járó 25 éves és idősebb népesség iskolai végzettség, korcsoport és nem szerint,
4. a legalább középfokú iskolába járt 15 éves és idősebb népesség a tanulmányok szakterülete, korcsoport és nem szerint,
5. a 10 éves és idősebb népesség írni-olvasni tudás, korcsoport és nem szerint.

A táblák részletes leírása a földrajzi bontásra (ország összesen – fő és kisebb közigazgatási egységek – fontosabb települések; város–vidék) vonatkozóan is tartalmaz javaslatot.

Az alapvető táblákon túl egész sor kiegészítő lehetőséget tartalmaz az ajánlás, amelyek a négy fő ismérvet a megfelelő oktatási intézmény típusára, az oktatás jellegére, a háztartásfő (szülők) iskolázottsági jellemzőire, a demográfiai ismérvekre (termékenység, születéskor várható átlagos élettartam), a gazdasági aktivitásra, a foglalkozási ismérvekre (ágazat, foglalkozás, foglalkozási viszony), a jövedelemre, a nyelvre, a háztartás nemzetiségére és vallására vonatkozó adatokkal is kombinálják.

Az ILO-ajánlás

Az iskolai végzettség – a foglalkozás és az ágazat mellett – olyan népszámlálási ismérv, amely nyitott kérdés megválaszolása esetén nyújthat megbízható információt. A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal Statisztikai főosztálya részben e hasonlóság, részben pedig az iskolázottságnak a foglalkozási ismérvekkel való ténylegesen szoros összefüggése kapcsán készített egy munkaanyagot, amellyel az ISCO átdolgozásának tapasztalatait is felhasználva kívánt módszertani hozzájárulást adni az ISCED revíziójának többéves munkájához.

Az adatok megbízhatóságának feltételeire vonatkozó általános érvényű felsorolás után az első fontos megállapítás, hogy az iskolai végzettségek nemzeti osztályozásainak többsége az éppen fennálló oktatási rendszer leírására épül, holott az összeírandó népesség iskolázottsági története legalább az utóbbi 50 évet öleli fel, ideértve az oktatási rendszer jelentős változásait és a más országokban szerzett végzettségek eltérő jellemzőit is. Ezért szükséges, hogy a kódolás a jelenlegi hazai oktatási programok mellett a múltbeli és a külföldi iskolarendszerekben szerzett végzettségeket is figyelembe tudja venni, de ugyanakkor a feldolgozásoknál meg kell oldani ezeknek az összeírásakor érvényes rendszerhez kapcsolását.

A kérdéseket és kódutasításokat úgy kell megfogalmazni, hogy azok alapján az iskolai végzettségről szóló információ egyértelműen megállapítható legyen. Hatékony megoldásnak tűnik, hogy az iskolai végzettség szintjéről előkódolt válaszlehetőségek legyenek, míg a szakiránynál a kérdés nyitott legyen. Természetesen kiegészítő kérdésekkel (a személy legmagasabb befejezett iskolai végzettségét biztosító intézmény megnevezése, hány éves korában fejezte be iskolai tanulmányait, szerzett-e valamilyen szakképesítést iskolarendszerű tanulmányai befejezése óta stb.) tovább lehet javítani az információ megbízhatóságát. (Az 1991. évi ausztráliai népszámlálás más országok számára nehezen követhető precedenst teremtett azzal, hogy az iskolázottságra, illetve iskolába járásra vonatkozóan nem kevesebb, mint 9 kérdést tartalmazott.)

NEMZETI ISKOLARENDSZEREK ÉS OKTATÁSI NÓMENKLATÚRÁK

Az oktatás egyre növekvő gazdasági és politikai jelentősége indokolja, sőt megköveteli, hogy minőségének javításához és más országokéval történő összehasonlításához egyértelmű, gyorsan aktualizálható, elemzési célokra is felhasználható és a széles közönség számára is érthető mutatókkal lehessen jellemezni. Ilyen mutatók vannak ugyan, de általános statisztikai használatuk még nem alakult ki sem országos, sem nemzetközi szinten. Korábbi, ilyen tárgyú kiadványai helyett az OECD (Organization for Economic Cooperation and Development – a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete)

1995-től jelenteti meg a 49 mutatót, több mint 100 táblázatot és 50 grafikont tartalmazó nemzetközi összehasonlító kiadványát Education at a Glance: OECD Indicators címmel. A már korábban említett nehézségek ellenére az összehasonlítások a különféle célú és módszerű elemzések szempontjából rendkívül hasznosak, így például lehetővé teszik az elért eredmények pontosabb értékelését, azonosíthatóvá teszik a különböző oktatási rendszerek erősségeit és gyengébb pontjait, javítják a statisztikák politikai célú alkalmazását, segíthetik egyes információk félreértésének, oktan eltúlzásának vagy éppenséggel elhanyagolásának elkerülését, a foglalkoztatás, a munkanélküliség, a szak- és átképzés összefüggéseinek felismerését.

Azok a nehézségek, amelyek az oktatási rendszer reformjával kapcsolatban merülnek fel bármely országban, elsősorban az intézmények és személyek nagy számából és sokféleségéből fakadnak. E rendszerek ráadásul nagyságukat, gazdasági jelentőségüket és költségeiket tekintve sem egyértelműek. Így például az egyes országok között jelentős különbségek vannak az iskolás kor előtti oktatás és a felnőttoktatási intézmények definíciót illetően, de eltérő a kötelező iskolázottságot előíró szabályozás és az iskolarendszerek tagolódása is. Ez utóbbiakat néhány ország példáján a tábla szemlélteti.

Az egyes országok iskolarendszerének jellemzői

Ország	Kötelező oktatás		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
	korhatá- rai (év)	időtarta- ma (év)	éves életkorban végzendő iskola																
Ausztria	6-15	9			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Belgium	6-18	12			A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Bulgária	7-16	8			A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	K-	K-	K-		
Cseh Köztársaság	6-15	9			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Dánia	7-15	9			A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -		
Egyesült Királyság	5-16	11	A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Finnország	7-15	9			A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -		
Franciaország	6-16	10			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Görögország	6-15	9			A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Hollandia	5-16	11			A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Horvátország	7-15	8			A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	K-	K-	K-			K-
Lengyelország	7-14	8			A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	K-	K-	K-			K-
Magyarország	6-16	10			A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	K-	K ₁ -	K-	K-			
Németország	6-18	12			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			K ₂ -
Norvégia	7-15	9			A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			K ₂ -
Olaszország	6-13	8			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Orosz Föderáció	7-17	9			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Portugália	6-15	9			A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Románia	7-14	8			A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			K ₂ -
Spanyolország	6-15	10			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Svájc	7-15	8-9			A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -		K ₂ -
Svédország	7-15	9			A-	A-	A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -		
Szlovákia	6-15	9			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			
Szlovénia	7-15	8			A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -	K ₂ -			K ₂ -
Ukrajna	7-15	8			A-	A-	A-	A-	A-	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₁ -	K ₂ -	K ₂ -			

Megjegyzés: A – alapfokú oktatás; K – középfokú oktatás; K₁ – középfokú oktatás alsó tagozata; K₂ – középfokú oktatás felső tagozata.

A különböző nemzetközi összehasonlításokban (OECD, UNESCO, Világbank) az egyes szinteken beiskolázott diákok arányai mellett újabban használt mutató az iskolaköteles korba lépéskor várható átlagos iskolába járási időtartam, amelyet kevésbé befolyá-

solnak a demográfiai hullámzások. Ez az időtartam – az iskolarendszer változatlanosságát feltételezve – a legfejlettebb európai országokban már 15 év fölött van, a Cseh Köztársaságban, Lengyelországban, Magyarországon és Oroszországban pedig 12-13 év. Természetesen ez a hosszú időszak az iskolába járási szakaszok nagyon sok változatát és kombinációját tartalmazza: be- és kilépések, újrakezdések, leállások, ismétlések követhetik egymást. Ma már nem húzható éles határvonal az oktatásban és a munka világában töltött időszakok közé. Ráadásul az iskolázottság időtartamának növekedése nem feltétlenül jelent lineáris, hierarchikus szintemelkedést, hanem sok esetben a megszerzett végzettséget ugyanolyan szintű iskolában egy másik szakképzettséggel egészítik ki.²

Az iskolai végzettségek szintjének és szak(irány)ának osztályozására az országok eltérő rendszereket használnak, amelyek az ISCED révén válnak többé-kevésbé összehasonlíthatóvá. E rendszerek egyrészt az iskolastruktúrák és oktatási programok csoportosítását, másrészt megfelelő aggregálással népszámlálási és egyéb statisztikai célokat szolgálnak.³

A svédek egységes oktatási osztályozási rendszere ötjegyű numerikus kódokat használ, amelyeknek első jegye a tanulmányi szakot, a második a szintet, az utolsó három pedig az oktatási program specifikációját tartalmazza. A szintek, egyetlen összevonástól és a kisgyermekkorai oktatás kategóriájának hiányától eltekintve, megfelelnek az ISCED-nek, a 9 fő szakirány pedig a programok figyelembevételével párosítható a nemzetközi osztályozás hasonló csoportjaival.

Hollandiában a hetvenes években, az ISCED alapján, irányelveit követve dolgozták ki az oktatási nomenklatúrát, amely elsősorban az ország adottságait tükrözi, ugyanakkor a szinteket illetően jó megfeleltetési lehetőséget is biztosít az ISCED-del. A hollandok iskolázottsági kódrendszere hasonló a nemzetközi osztályozáshoz, amennyiben ugyancsak ötjegyű, ahol az első jegy a szintnek, a további négy pedig az oktatási programnak felel meg. Az utóbbiak azonban tartalmukat tekintve a legjobb szándék ellenére sem egyeztethetők össze minden esetben a nemzetközi osztályozással. Ugyanakkor a harmonizációs törekvések egy másik dimenzióba is átléptek, amennyiben a holland foglalkozási osztályozás 1992. évi revíziója során a csoportosítás kritériumai között szerepelt az adott foglalkozáshoz leginkább illő iskolai végzettség (szint és szak) is.

Ausztriában az 1991. évi népszámláláshoz készítettek részletes iskola- és tanulmányi szakirányjegyzéket, amely – az ISCED-hez alakításhoz támpontul szánt rövid magyarázat ellenére – jelentős mértékben eltér az ISCED-től. Az iskolatípusok legújabb, részletes (egyes esetekben 6 számjegyig részletező) jegyzékét 1996-ban adta ki az osztrák Oktatás-ügyi és Kulturális Minisztérium.

Az 1990. évi svájci népszámlálás csupán a végzettség szintjét tudakolta a kérdőíven, az viszont kölcsönösen egyértelműen megfelelt az ISCED kategóriáinak.

A különösen részletes és módszertanilag is jól alátámasztott ausztrál iskolázottsági osztályozási rendszer, amelyet eredetileg az 1991. évi népszámlálás céljaira dolgoztak ki, a további elemzések segédeszközéül és az újabb adatgyűjtések és statisztikai információk

² Ilyen második középfokú iskolai végzettséget az OECD 1992. évi adatai szerint a megfelelő korú diákoknak Dániában 17, Írországban 18, az NSZK-ban 19 százaléka szerzett.

³ Az iskolarendszereknek az összehasonlítását nagymértékben segíti az UNESCO Nemzetközi Oktatási Hivatala (Genf) CD-lemezen kiadott, az országok részletes beszámolóit alapján készült „World Data on Education: 1993–1994” (Oktatási világadatok) c. hatalmas információgyűjtemény.

standardizálásának keretétől szolgált. A rendszer sajátossága, hogy nem tartalmazza a középiskolával bezárólag szerzett végzettségeket, a hobbiból végzett vagy öncélúan választott tanfolyamokat, kizárólag a munkahelyen vagy munkahelyi céllal szervezett képzéseket, a kormány által nem akkreditált oktatási intézmények által kibocsátott végzettségeket, valamint a címzetes fokozatokat. A négy számjegyű osztályozás egyébként, az előzőkben említettekhez hasonlóan, a szint- és a szakelemeket tartalmazza. A középfokúnál magasabb szintű oktatás a rendszerben 7 kategóriára osztható, ennek megfelelően 1-7 lehet az iskolázottsági kód első számjegye, a többi három jegy az oktatás szakirányát fejezi ki. Az oktatásnak a munkaerőpiaccal összefüggő vizsgálata szempontjából jelentősek azok a törekvések, melyeknek célja, hogy az iskolázottsági kódok a lehető legjobb összekapcsolhatók legyenek a foglalkozási kódokkal. Ugyanakkor az egyéb nomenklatúrákkal való egyeztetés – ideértve az előző ausztrál népszámlálás iskolai végzettségi kódrendszerét vagy az ISCED-et is – csupán korlátozottan valósult meg.

AZ OKTATÁS EGYSÉGES NEMZETKÖZI OSZTÁLYOZÁSÁNAK (ISCED) REVÍZIÓJA

Az ISCED-et az UNESCO az 1970-es évek első felében dolgozta ki az iskolázottsági adatok és statisztikák gyűjtésének, összeállításának és közzétételének segítésére mind az egyes országokon belül, mind pedig nemzetközileg, és azt a Nemzetközi Oktatásügyi Konferencia 1975. évi genfi ülésén, majd az UNESCO párizsi Közgyűlésén fogadták el, az Oktatásstatisztika Nemzetközi Szabványosításának átdolgozott ajánlásával együtt. Az ISCED több célt szolgál és az egyes országok iskolai rendszerétől és gazdasági fejlettségétől függetlenül mind az oktatásügy helyzetének elemzését, mind a döntések előkészítését támogatni kívánja. Felhasználható az oktatási statisztikák számos területén, például a tanulói beiskolázások arányainak, az oktatás emberi és pénzügyi erőforrásainak vagy a népesség iskolai végzettségének megállapításához. Az ehhez szükséges alapfogalmakat és meghatározásokat ezért általános érvénnyel, az egyes országok sajátos helyzetének figyelembevétele nélkül fogalmazták meg. Az ISCED az oktatási programokat tartalmuknak megfelelően két fő ismérv, nevezetesen az oktatás szintje és szakiránya alapján sorolta be.

Az ISCED alkalmazása során az egyes országokban és a nemzetközi szervezeteknél is felmerült a rendszer frissítésének, átdolgozásának szükségessége. Ezt egyfelől a nemzetközi összehasonlíthatóság növekvő igénye, másfelől az oktatási rendszerek és más adottságok változása, a várható fejlődéshez alkalmazkodás fontossága indokolta. Figyelembe kellett venni a szakmai oktatás és képzés különböző új formáinak kialakulását és terjedését, az oktatást szolgáltató szervezetek változatosságát, a távoktatás és a technika fejlődésén alapuló más eljárások terjedését. Az UNESCO már 1992-től szakértői konzultációkat kezdeményezett az ISCED változtatást igénylő részeinek kijelölésére, majd 1995-ben a Közgyűlés kétéves határidővel a rendszer átdolgoztatását írta elő. Az átdolgozás munkáját Etiópia, Franciaország, Hollandia, az OECD, az EUROSTAT és az UNESCO szakértőiből álló csoport végezte; több változat és módosítás eredményeként 1997 februárjában 34 ország (köztük 15 európai ország) és 10 érintett nemzetközi szervezet (például az UNESCO, az EUROSTAT, az ILO, az OECD, az ENSZ Statisztikai Osztálya) képviselőinek tanácskozásán alakult ki az UNESCO 1997 őszén sorra került

29. Közgyűlése elé terjesztett dokumentumnak a tervezete. Az alábbiakban az ISCED revíziója e változatának néhány fontosabb eleméről lesz szó.

Az ISCED-nek nem célja, hogy akár átfogó definíciót adjon az oktatásról, akár valamilyen nemzetközileg megszabott filozófiáját, céljait és tartalmát erőszakolja rá az országokra, azok kulturális hagyományai, szokásai, társadalmi–gazdasági körülményei ellenében. E sajátosságok ugyanis sok tekintetben csakis az adott országra jellemző, egyedi iskolázottsági fogalmat engednek érvényesülni. A nemzetközi összehasonlításra alkalmas osztályozás céljaira azonban mégis szükség van az oktatási tevékenységek körének és terjedelmének leírására, miszerint oktatáson a tanulási céllal végzett szervezett és tartós tevékenységet kell érteni. A tanulás fogalma ebben az összefüggésben a magatartás, információ, ismeret, megértés, az értékek vagy a készségek területén jelentkező javulást jelenti, míg a tevékenység tartóssága a tanulási folyamat időtényezőjére és kontinuitására utal. Az oktatásnak az ISCED-ben adott meghatározása tehát kizárja a nem tanulási célú tevékenységet, akárcsak az olyan tanulást, amely nem szervezett.

Jelentős tulajdonsága az ISCED-nek, hogy magában foglalja mind az ún. eredeti oktatást, azaz a fiatal korban, az első tartós munkába állást megelőző tanulást, mind pedig az életpálya bármely későbbi szakaszán végzett tanulmányokat. Ennek megfelelően az ISCED a különböző országok oktatási programjainak és típusainak széles körét öleli fel, ideértve az iskolarendszerű oktatást, a felnőttoktatást, a formális és informális oktatást, a már említett eredeti oktatást, a folyamatos oktatást, a távoktatást, az egész életen át tartó oktatást, a részidős oktatást, a szakmunkásképzést, a műszaki–szakmai képzést, az ún. tréningeket, a speciális szükségleteket kielégítő oktatást.

Az ISCED integrált és konzisztens statisztikai keretűl szolgál a nemzetközileg összehasonlítható iskolázottsági adatoknak, amely egyfelől támpontot nyújt a nemzeti oktatási és iskolai rendszerek összehangolható leírásához bizonyos kulcsfontosságú változók segítségével, másfelől módszert szolgáltat a nemzeti oktatási programok nemzetközileg összehasonlítható kategóriákba szorításához az oktatási szintek és szakirányok, az oktatás résztvevői és szolgáltatói, valamint finanszírozói terén. Az ISCED három fő pillére: a) a nemzetközileg elfogadott fogalmak és definíciók rendszere; b) az osztályozási rendszer; c) a végrehajtási útmutató, amely a közeljövőben készül el.

Az ISCED osztályozásának alapegysége az oktatási program, amelynek célkitűzése lehet a magasabb szintű tanulmányokra való felkészítés, egy vagy több foglalkozáshoz szükséges szakismeretek elsajátítása vagy egyszerűen a pusztán ismeretszerzés. Az oktatási tevékenység itt a tanfolyam vagy a tanfolyamok kombinációja fogalmánál jóval szélesebb kört jelent, mivel az oktatás egyes szinteken már nemcsak program szerint rendezett kurzusokat tartalmaz, hanem önmagukban álló tanfolyamokat és a tanfolyamon kívüli tevékenységek számos formáját is. Az oktatási programok is tartalmazhatnak nem tanfolyam jellegű elemeket, mint amilyen például a vállalati szakmai gyakorlat, a kutatási projekteknél való részvétel és szakdolgozat elkészítése.

Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a szakértelem és szakképzettség szerinti csoportosítás és az oktatási tevékenységben való részvétel nem teljesen felel meg egymásnak. Az oktatási programban való részvétel, sőt annak sikeres befejezése legjobb esetben is csak az első megközelítést teszi lehetővé a hozzáértés, szakértelem megállapításában. Ugyanakkor igen nehéz a már említett, a rendszeres oktatási programokon kívül eső tevékenységek figyelembevétele. Ezt a nehézséget még növeli, hogy maguk a prog-

ramhoz tartozó elemek sem rendezhetők mindig egyértelműen sorrendbe, az adott ismeret, illetve szakképzettség megszerzéséhez az oktatás szintjeinek és szakirányainak különböző kombinációival lehet eljutni. Előfordulhatnak időben egymást követő „horizontális” átjárások is, amelyek során az ismeretek növekedése az oktatás szintjének növekedése nélkül megy végbe. Mindez azt jelenti, hogy az oktatási programok hierarchiája alapján felépített osztályozási rendszer csak bizonyos korlátok között alkalmas az oktatási rendszerek sokszínűségének tükrözésére.

Külön probléma az oktatás korábbi definíciójának mindenben megfelelő, ugyanakkor az oktatási program fogalmával nehezen azonosítható tevékenységek besorolása. Ilyen például a kisgyermek tanítása családi körben. A felnőttoktatás és a speciális igényekre szabott oktatás sok fajtájánál is a sajátos szükségletekhez igazított programok vezetnek eredményre. Más esetekben az oktatási program egyértelműen azonosítható és körülhatárolható, nehéz viszont a résztvevők megállapítása. Ilyenek a rádió, televízió vagy az Interneten nyújtott, kifejezetten oktatási célú és jellegű műsorok, illetve szolgáltatások. Ezeket az oktatási rendszerben hozzájuk leginkább hasonló szintű és tartalmú programoknak megfelelően kell besorolni, amihez például egy távoktatási program sikeres elvégzéséről kiadott bizonyítvány is támpontot adhat.

Az oktatási programok két független változó, a szint és a szakirány kombinációja alapján sorolhatók be. Minden program a kombinációnak pontosan megfelelő mátrix egy cellájába kerülhet csak be. Ugyanakkor a változók függetlensége nem jelenti azt, hogy létezik vagy akárcsak előállítható lenne egy tetszőleges szint–szakirány kombináció. A tervezet mindkét változó kategóriáit és a besorolás fő szempontjait ismerteti.

E tanulmány terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé a részletek bemutatását. Az új ISCED-hez egyébként a felhasználók számára részletes használati útmutató is tartozik majd, ennek kidolgozása még folyamatban van. Az új rendszer ismertetését a szintek (egyszámjegyes rendszer) és szakok (kétszámjegyű rendszer) felsorolása zárja, az előbbit az egyes kategóriák meghatározásánál figyelembe veendő fő és másodlagos kritériumokkal, az utóbbit a további bontás lehetőségeit bemutató részletesebb felsorolással kiegészítve. A szintek száma az új rendszerben 7, a szakirányoké 25. Az alapvető kategóriákat lásd a Függelékben.

NÉHÁNY NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁS

Az iskolai végzettségekről, az iskolába járásról, az iskolarendszerek szerkezetéről, az oktatás költségeiről, személyi és fizikai feltételeiről, sőt még egyes tartalmi elemeiről is az egyes országok saját célra szánt adatközlései és elemzései mellett számos két- és többoldalú nemzetközi összehasonlítás készült, amelyek céljairól és nehézségeiről már több helyen szó esett. Az UNESCO évkönyvei, az OECD említett és ugyancsak rendszeresen megjelenő kiadványa, az EUROSTAT népszámlálási és más társadalomstatisztikai kiadványai, a kérdésben valamilyen módon érintett vagy érdekelt más (politikai, szakmai, pénzügyi) intézmények összeállításai és tudományos igénnyel készült monográfiák több-kevesebb részletességgel, alapossággal és sikerrel birkóznak e nehézségekkel. A definíciók különbségei, az azonosan hangzó definíciók eltérő tartalma, illetve a hiányzó adatok miatt a táblákhoz bőséges, néha többoldalas jegyzethalmaz tartozik. A Függelékben néhány ilyen táblának önkényesen megrövidített változatát mutatom be. Mivel e ta-

nulmányban az összehasonlítási törekvések szemléltetéséről van szó, nem pedig tényleges adatközlésről, a kiadványokban szereplő magyarázatok itt nem jelennek meg.

FÜGGELÉK

I. A SZINTEK ÁTTEKINTÉSE

A szint megnevezése	Kód
Általános iskolát megelőző oktatás	0
Általános iskola. Az alapfokú oktatás első szakasza	1
Középfokú oktatás alsó tagozata. Az alapfokú oktatás második szakasza	2
Középfokú oktatás (középiskola) felső tagozata	3
Középiskola utáni, de nem felsőfokú oktatás	4
Felsőfokú oktatás első szakasza (nem tudományos fokozathoz vezető)	5
Felsőfokú oktatás második szakasza (tudományos fokozathoz vezető)	6

II. A SZAKIRÁNYOK ÁTTEKINTÉSE

Általános programok	
01	Alapvető programok
02	Írás-olvasás és számolás
03	Személyiségfejlesztés
Oktatás	
14	Pedagógusképzés és neveléstudomány
Humán tudományok és művészetek	
21	Művészetek
22	Humán tudományok (vallás, teológia, nyelvek, irodalom, történelem, régészet, filozófia, etika)
Társadalomtudományok, kereskedelem és jog	
31	Társadalomtudomány és magatartástudomány (közgazdaságtan, gazdaságtörténet, szociológia, demográfia, antropológia, etnológia, futurológia, pszichológia, földrajz, béke- és konfliktustan, emberi jogok)
32	Újságírás és tájékoztatás
34	Kereskedelem és igazgatás
38	Jog
Természettudomány	
42	Élettudományok
44	Fizikai tudományok
46	Matematika és statisztika
48	Számítástechnika
Mérnöki, ipari és építészeti tanulmányok	
52	Mérnöki és egyéb műszaki tanulmányok
54	Ipar és feldolgozás
58	Építészet és építőipar
Mezőgazdaság	
62	Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat
64	Állategészségügy
Egészségügy és szociális ellátás	
72	Egészségügy
76	Szociális ellátás

Szolgáltatások

- 81 Személyi szolgáltatások
- 84 Közlekedési szolgáltatások
- 85 Környezetvédelem
- 86 Biztonsági szolgáltatások

Ismeretlen (nem része az osztályozásnak, de adatgyűjtési szempontból szükséges kategória)

III. A NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁK NÉHÁNY PÉLDÁJA

*A 25 éves és idősebb népesség megoszlása
legmagasabb iskolai végzettség szerint néhány európai országban
(százalék)*

Ország	Év	Nem járt iskolába	Be nem fejezett	Befejezett	Alsó	Felső	Középfokú magasabb
			általános iskola		középfokú iskola		
Bulgária	1992	4,7	12,5	31,9	35,7	–	15,0
Horvátország	1981	14,2	51,2	–	31,0	–	3,6
	1991	10,2	43,6	–	39,5	–	6,4
Csehszlovákia	1980	0,4	47,6	–	45,9	–	6,0
Cseh Köztársaság	1991	0,3	31,4	–	58,6	–	8,5
Dánia	1991	–	38,7	–	3,4	38,2	19,6
Finnország	1980	1,2	50,0	–	7,7	29,2	11,9
	1990	–	49,4	–	35,3	–	15,4
Franciaország	1990	–	51,1	–	36,9	–	11,4
Görögország	1981	11,5	16,9	44,3	6,1	13,6	7,6
	1991	5,7	12,7	44,2	6,7	22,0	8,7
Magyarország	1980	1,3	8,0	3,2	57,0	23,6	7,0
	1990	1,3	24,3	33,6	–	30,7	10,1
Írország	1981	52,3	–	–	39,8	–	7,9
	1991	0,0	0,0	38,5	43,7	–	14,6
Olaszország	1981	19,3	47,4	–	18,0	11,2	4,1
Luxemburg	1991	–	39,7	–	40,3	–	10,8
Norvégia	1980	1,8	0,0	–	60,0	26,2	11,9

Az írni-olvasni nem tudók aránya az EGB-régió néhány országában

Ország	Év	Összesen	Férfi	Nő
		a 15 éves és idősebb megfelelő nemű népesség százalékában		
Bulgária	1992	2,1	1,3	2,9
	1995	1,7	1,1	2,3
Horvátország	1991	3,3	1,2	5,1
	1995	2,4	1,8	2,9
Görögország	1991	4,8	2,3	7,0
	1995	3,3	1,7	4,7
Magyarország	1980	1,1	0,7	1,5
	1995	0,8	0,7	1,0
Olaszország	1981	3,5	2,5	4,5
	1995	1,9	1,4	2,4

(A tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Ország	Év	Összesen	Férfi	Nő
		a 15 éves és idősebb megfelelő nemű népesség százalékában		
Portugália	1981	20,6	15,2	25,4
	1995	10,4	7,5	13,0
Románia	1992	3,3	1,5	5,0
	1995	2,1	1,1	3,1
Oroszország	1989	2,0	0,5	3,2
	1995	0,5	0,3	0,6
Szlovénia	1991	0,5	0,4	0,5
	1995	3,5	1,9	4,9
Spanyolország	1991	3,5	1,9	4,9
	1995	2,9	1,8	3,9
Ukrajna	1989	1,6	0,5	2,6
	1995	1,2	1,8	0,7
Egyesült Államok	1979	0,5	–	–
Kanada	1986	3,4	–	–

A 25 éves és idősebb népesség legmagasabb befejezett iskolai végzettsége fő korcsoportok szerint, az Európai Unió egyes országaiban* (százalék)

Iskolai végzettség	Görög-ország	Spanyol-ország	Francia-ország	Írország	Olasz-ország	Luxemburg	Hollandia	Ausztria	Portugália	Finnország
25–44 éves										
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb felső tagozata	50,4	43,0	41,0	46,1	62,1	67,5	46,5	26,7	76,1	27,8
Felsőfokú iskola Ismeretlen	32,5	43,3	42,0	32,3	30,3	10,2	53,5	64,6	12,2	57,6
Felsőfokú iskola Ismeretlen	17,2	13,7	17,0	18,7	7,6	15,2	.	8,7	11,7	14,6
45–64 éves										
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb felső tagozata	77,9	78,9	66,6	64,4	87,0	74,2	63,1	44,3	89,9	61,0
Felsőfokú iskola Ismeretlen	15,1	15,7	25,1	20,5	9,6	8,3	36,9	51,3	4,5	28,6
Felsőfokú iskola Ismeretlen	6,9	5,4	8,4	12,1	3,4	8,8	.	4,4	5,5	10,4
65–X éves										
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb felső tagozata	88,5	90,1	84,4	75,0	92,0	75,3	.	61,8	94,7	81,8
Felsőfokú iskola Ismeretlen	7,9	7,0	11,2	11,9	5,6	6,2	.	35,0	2,3	13,2
Felsőfokú iskola Ismeretlen	3,6	3,0	4,5	7,3	2,4	3,7	.	3,2	3,0	5,0
Felsőfokú iskola Ismeretlen	–	–	–	5,8	–	14,9	–	–	–	–

* Az 1990 körüli népszámlálások adatai szerint.

A gazdaságilag aktív 25 éves és idősebb népesség aránya a legmagasabb befejezett iskolai végzettség és fő korcsoportok szerint, az Európai Unió egyes országában (százalék)

Iskolai végzettség	Görög-ország	Spanyol-ország	Francia-ország	Írország	Olasz-ország	Luxemburg	Hollandia	Ausztria	Portugália	Finnország
	25–44 éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	63,5	63,4	80,3	65,6	71,4	77,2	70,6	74,0	78,2	.
felső tagozata	75,1	79,8	91,8	75,6	88,6	79,5	85,1	85,1	92,9	89,1
Felsőfokú iskola	94,0	90,8	94,3	91,5	95,2	89,0	.	91,3	91,8	93,2
Ismeretlen	–	–	–	52,4	–	69,7	–	–	–	–
	45–64 éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	43,6	44,8	52,5	50,5	26,3	42,6	41,0	41,0	50,1	.
felső tagozata	47,4	63,5	70,1	54,6	55,2	57,0	61,5	61,9	74,3	77,2
Felsőfokú iskola	71,0	85,6	80,9	79,0	65,9	8,2	.	82,7	84,6	85,4
Ismeretlen	–	–	–	43,3	–	32,1	–	–	–	–
	65–X éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	5,1	1,9	2,1	9,4	2,3	1,1	.	0,5	4,6	.
felső tagozata	4,9	5,5	3,7	9,5	9,4	2,1	.	1,1	13,7	1,2
Felsőfokú iskola	11,3	11,9	9,7	13,2	23,3	6,7	.	9,2	24,0	2,9
Ismeretlen	–	–	–	3,9	–	0,5	–	–	–	–

A gazdaságilag aktív 25 éves és idősebb férfi népesség aránya a legmagasabb befejezett iskolai végzettség és fő korcsoportok szerint, az Európai Unió egyes országában (százalék)

Iskolai végzettség	Görög-ország	Spanyol-ország	Francia-ország	Írország	Olasz-ország	Luxemburg	Hollandia	Ausztria	Portugália	Finnország
	25–44 éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	96,2	94,5	95,1	95,3	95,4	97,9	92,9	91,8	93,7	87,4
felső tagozata	95,7	96,4	98,7	98,4	98,4	98,8	96,5	95,8	97,1	92,8
Felsőfokú iskola	98,3	94,7	98,9	99,4	98,2	99,2	.	95,2	93,2	96,2
Ismeretlen	–	–	–	67,9	–	92,0	–	–	–	–
	45–64 éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	72,2	73,5	64,0	80,1	64,5	61,3	63,0	59,2	71,0	61,4
felső tagozata	68,6	86,6	77,3	86,0	84,1	78,8	73,3	71,3	82,9	78,4
Felsőfokú iskola	78,4	91,6	86,7	90,2	90,3	89,2	.	89,3	88,0	86,6
Ismeretlen	–	–	–	67,9	–	50,9	–	–	–	–

(A tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Iskolai végzettség	Görög-ország	Spanyol-ország	Francia-ország	Írország	Olasz-ország	Luxemburg	Hollandia	Ausztria	Portugália	Finnország
	65–X éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	9,6	2,5	2,6	17,6	4,2	1,6	.	0,8	7,7	1,1
felső tagozata	7,6	6,4	4,5	15,4	13,4	2,9	.	1,2	18,0	1,6
Felsőfokú iskola	13,8	13,1	11,6	21,2	28,2	8,0	.	11,2	28,4	3,9
Ismeretlen	–	–	–	7,8	–	1,1	–	–	–	–

A gazdaságilag aktív 25 éves és idősebb női népesség aránya a legmagasabb befejezett iskolai végzettség és fő korcsoportok szerint, az Európai Unió egyes országaiban (százalék)

Iskolai végzettség	Görög-ország	Spanyol-ország	Francia-ország	Írország	Olasz-ország	Luxemburg	Hollandia	Ausztria	Portugália	Finnország
	25–44 éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	34,0	34,8	67,6	33,6	47,4	55,8	51,3	62,3	63,4	81,4
felső tagozata	54,2	61,5	83,6	55,9	78,9	63,5	72,0	71,6	88,6	85,3
Felsőfokú iskola	88,9	86,8	89,8	83,7	91,9	75,2	.	87,1	90,6	90,3
Ismeretlen	–	–	–	35,8	–	48,9	–	–	–	–
	45–64 éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	19,5	20,1	43,2	19,4	10,1	24,8	26,3	31,2	32,3	57,7
felső tagozata	21,9	35,5	60,3	26,9	32,3	35,2	43,9	48,3	61,6	76,0
Felsőfokú iskola	53,5	73,2	72,2	66,5	40,2	58,6	.	66,2	80,5	83,9
Ismeretlen	–	–	–	1,8	–	0,2	–	–	–	–
	65–X éves									
Középfokú iskola alsó tagozata vagy alacsonyabb	1,9	1,5	1,7	2,9	1,1	0,8	.	0,5	2,5	0,4
felső tagozata	1,6	4,5	2,8	5,7	5,6	1,4	.	1,0	8,3	1,0
Felsőfokú iskola	4,1	9,4	6,2	7,1	10,4	3,0	.	4,6	17,2	2,1
Ismeretlen	–	–	–	1,8	–	0,2	–	–	–	–

A százezer lakosra jutó felsőfokú tanintézeti hallgatók száma egyes európai országokban, 1980–1994

Ország, nem	1980.	1985.	1990.	1992.	1993.	1994.
	évben					
Ausztria	1812	2292	2670	2836	2893	.
férfi	2223	2641	3012	3129	3152	.
nő	1444	1978	2353	2560	2647	.

(A tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Ország, nem	1980.	1985.	1990.	1992.	1993.	1994.
	évben					
Belgium	2111	2511	2776	.	.	.
férfi	2451	2793	2939	.	.	.
nő	1787	2242	2621	.	.	.
Bulgária	1144	1270	2096	2191	2324	2529
férfi	1006	1163	2067	1907	1949	2036
nő	1281	1376	2125	2466	2687	3005
Horvátország	1484	1249	1601	1720	1826	1826
férfi	.	.	.	1846	1976	1922
nő	.	.	.	1603	1685	1736
Cseh Köztársaság	1165	1060	1147	1132	1484	1604
férfi	.	.	.	1298	1605	1745
nő	.	.	.	974	1370	1470
Dánia	2074	2275	2782	3045	3284	.
férfi	2148	2340	2708	2940	3250	.
nő	2001	2211	2853	3147	3318	.
Finnország	2577	2611	3323	3739	3902	.
férfi	2761	2760	3275	3615	3768	.
nő	2404	2470	3368	3856	4028	.
Franciaország	2125	2318	2995	3409	3623	.
férfi	2245	2361	2884	3202	3372	.
nő	2011	2276	3101	3605	3860	.
Németország	.	.	2581	2269	2319	.
férfi	.	.	.	2821	2854	.
nő	.	.	.	1748	1813	.
Görögország	1256	1831	1907	2893	3026	.
férfi	1498	1902	1930	2972	3274	.
nő	1023	1763	1844	2817	2785	.
Magyarország	945	939	988	1145	1312	.
férfi	980	904	1022	1178	1295	.
nő	912	972	956	1113	1327	.
Írország	1610	1979	2578	3087	3338	.
férfi	1901	2238	2793	3208	3458	.
nő	1316	1718	2363	2967	3219	.
Olaszország	1981	2088	2547	2829	2944	.
férfi	2336	2318	2750	2878	2973	.
nő	1644	1870	2355	2782	2917	.
Hollandia	2546	2794	3203	3339	3352	.
férfi	3091	3333	3606	3646	3644	.
nő	2008	2266	2809	3038	3067	.
Norvégia	1936	2279	3360	3890	4111	.
férfi	2039	2212	3194	3656	3841	.
nő	1836	2345	3523	4120	4375	.
Lengyelország	1656	1221	1429	1611	1952	.
férfi	1504	1109	1290	1440	1734	.
nő	1800	1327	1562	1774	2159	.
Portugália	944	1046	1882	2514	2808	.
férfi	1008	1004	1728	2626	.	.
nő	883	1085	2026	2409	.	.

(A tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Ország, nem	1980.	1985.	1990.	1992.	1993.	1994.
	évben					
Románia	868	703	710	1019	1086	.
férfi	1010	786	.	1102	1177	.
nő	730	623	.	939	998	.
Orosz Föderáció	4107	3806	3444	3169	3104	3025
férfi	3898	3533	3313	3013	3004	2848
nő	4286	4043	3560	3307	3193	3182
Szlovákia	.	.	.	1247	1369	1542
férfi	.	.	.	1324	1438	1610
nő	.	.	.	1173	1303	1477
Szlovénia	.	.	1995	2033	2077	2227
férfi	.	.	1944	1916	1910	2010
nő	.	.	2042	2143	2234	2430
Spanyolország	1859	2431	3112	3474	3719	.
férfi	2132	2521	3103	3417	3710	.
nő	1595	2343	3120	3530	3728	.
Svédország	2423	2115	2250	2622	2697	.
férfi	2669	2048	2106	2458	2479	.
nő	2182	2180	2391	2783	2910	.
Svájc	1347	1685	2012	2095	2107	.
férfi	1931	2346	2665	2714	2694	.
nő	794	1056	1376	1490	1531	.
Ukrajna	3370	3264	3173	3152	.	.
férfi	.	.	3357	3382	.	.
nő	.	.	3014	2954	.	.
Egyesült Királyság	1468	1824	2192	2646	2788	.
férfi	1911	2040	2324	2732	2822	.
nő	1049	1618	2065	2565	2755	.

IRODALOM

A magyar népszámlálások előkészítése és publikációi, 1869–1990. II. köt. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1992. 248 old.

Bottani, N.: Comparing educational output. *The OECD Observer*. 1995. évi 4–5. sz. 6–11. old.

Coding education in population censuses and surveys. ILO. Geneva. (Munkanyag.)

Education at a glance. OECD Indicators. Paris. OECD. 1995. 373 old.

Handbook of population census methods. UN. New York. 1954. 143 old.

International standard classification of education. UNESCO. Paris. 1976.

International standard classification of education – Revised version III. UNESCO. Paris. 1997. 30 old.

Jallade, J. P.: L'enseignement supérieur en Europe. La Documentation Française. Paris. 1991. 127 old.

Population, ménages et logement en Europe. Principaux résultats des recensements de 1990/1991. EUROSTAT. Luxembourg. 1996. 255 old.

Révész András: A szakember-ellátottság nemzetközi tendenciái. Felsőoktatási Koordinációs Iroda. Budapest. 1992. 182 old.

The OECD international education indicators. OECD. Paris. 1992. 118 old.

Données de référence sur l'éducation. UNESCO. Paris. 1996. CD-ROM.

UNESCO statistical yearbook, 1996. UNESCO. Paris. 1997.

World data on education, 1993–1994. UNESCO–IBE. Geneva. 1996. CD-ROM.

World education report, 1995. UNESCO. Oxford. 1995.

TÁRGYSZÓ: Iskolázottság. Nemzetközi statisztika.

SUMMARY

The author gives an overall picture of the methodological issues emerging during the work with international comparisons of the data on education.

In the introductory part he offers a brief survey of the educational characteristics included in the international recommendations relating to populations censuses of the recent decades. The most important nomenclatures (ISCO, ISCED) prepared by international organizations such as the UN, EEC, UNESCO, ILO are also mentioned or reviewed in the study.

Beside a more detailed description of the educational characteristics prepared by the UNESCO for the population censuses to be carried out around 2000, the author presents the UNESCO classification system.

Finally, after expounding the ISCED revision the author illustrates by some tables the attempts for international comparison that have been prepared so far.